

ERDÉLYI MÚZEUM

LXXXIV. KÖTET

2022. 1. FÜZET

Az alvajdák megyei bíraskodása Szentimrén

*

Mezővárosi írásbeliség és oklevél-kiállítás hét erdélyi vármegyében (1540–1600)

*

Ítélmesteri jegyzetek és perfolyam a fejedelmi táblán a 16. század második felében

*

Adatok Bocskay István erdélyi fejedelem haláláról és gyulafehérvári temetéséről

*

„Ennek előtte Lazar Mihali Uram fianak fogadta vala Deli Farkas Uramat” –
Deli Farkas és az abrudbányai bányák

*

A cirkálás helye és szerepe az erdélyi büntető igazságszolgáltatás rendszerében

*

Bűnkatalógus és politikai program Báthori Mihály prédikációiban

*

Regionális különbségek Erdélyben az 1750-es összeírás alapján

*

Az Erdélyrészi Szépművészeti Társaság (1899–1904)

*

Szemle

*

Egyesületi közlemények

KOLOZSVÁR, 2022
AZ ERDÉLYI MÚZEUM-EGYESÜLET KIADÁSA

W. Kovács András

Az alvajdák megyei bíraskodása Szentimrén

Az erdélyi Fehér vármegye eredetileg Dél-Erdély egész területét (a későbbi Küküllő és Hunyad megyéket, valamint a székely és szász területeket is) magában foglalta; feltételezhető, hogy e megye ispánja viselte eredetileg a vajda címet.¹ Az Árpád-korból mindössze öt Fehér megyei ispán nevét ismerjük (1097, 1177 körül, 1200, 1201, 1227). Az 1200-ban és 1201-ben említettek egyidejűleg erdélyi vajdák is voltak,² az 1227-ben említett (Csák nembéli Bás fia) Pós, Fehér vármegyei ispán Béla erdélyi herceg (1226–1235) tárnokmestere (1227–1233) volt, valószínűleg azért, mert a herceg ideiglenesen kivette a megyét a vajda joghatósága alól. (A többi erdélyi megye ispánjai – az Erdély földrajzi határain messze túlnyúló Szolokon kívül – minden bizonnyal a vajda alárendeltjei maradtak, mert nehezen elképzelhető az, hogy a vajda – miután Fehér megye ispánságát más viselte ekkor – hatáskör nélkül maradt volna).³ Fehér megye és a vajdai tisztség kapcsolata tehát – e rövid epizódon kívül – már az Árpád-korból adatható.⁴ Az ispáni tisztségét a 14. század elejétől azonban már nem a vajda, hanem helyettese, az alvajda viselte. Az alvajdák ekkortól a 15. század első harmadáig Fehér vármegye ispánjai is voltak.

Az alvajdai bíraskodás kezdettől fogva Fehér megyéhez kapcsolódott, egy biztos kivétellel az alvajdai oklevelek mind Fehér megyei településeken keltek. Az első, még kelethely nélküli oklevél is itteni birtokot, Orbót érintő kiegyezést foglalt írásba (1282).⁵ A következő, 1288-ban ugyan a Torda mezőváros melletti Keresztesmezőn – a vajdai közgyűlések helyszínén – kelt,⁶ de az alvajda itt csak alkalmilag helyettesítette a vajdát.⁷ Az alvajda bírói helyettese 1291-ben Miriszlón tartott bírói gyűlést,⁸ majd ugyancsak 1291-ben Gáldon foglalt írásba egy egyezségget abban a perben, amely az alvajda és az „Erdélyország által kirendelt” társbírák, Gombási

W. Kovács András (1975), PhD, tudományos munkatárs, Erdélyi Múzeum-Egyesület, Jakó Zsigmond Kutatóintézet, Kolozsvár, wkovacsandras@eme.ro.

A tanulmány a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült (BO/00522/20/2). Köszönöm Hegyi Géznak a tanulmányhoz fűzött megjegyzéseit.

¹ Zsoldos Attila: *Magyarország világi archontológiája 1000–1301*. Bp. 2011. (História Könyvtár. Kronológiaiak, Adattárak 11.) 150.

² Uo. 150–151.

³ Uo. 151; Zsoldos Attila: *Béla erdélyi herceg bárói. = Testimonio litterarum. Tanulmányok Jakó Zsigmond tiszteletére*. Dáné Veronka, Lupescuné Makó Mária, Sipos Gábor szerkesztésében. Kvár 2016. 441–449. 441.

⁴ A vajdák/alvajdák és Fehér megye kapcsolatára lásd még W. Kovács András: *Voievozi și vicevoievozi ai Transilvaniei la conducerea comitatului Alba*. *Annales Universitatis Apulensis. Series Historica* XV(2011). 1. sz. 7–41.

⁵ *Codex diplomaticus Transsylvaniae. Erdélyi okmánytár*. I–V. (1023–1389). Bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel regesztákban közléteszi Jakó Zsigmond. [A III–V. kötet Hegyi Géza és W. Kovács András közreműködésével]. Bp. 1997–2021. (A Magyar Országos Levéltár Kiadványai. II. Forráskiadványok 26, 40, 47, 53, 60. – A továbbiakban CDTrans) I. 395. sz.

⁶ CDTrans I. 437. sz.

⁷ Tudor Sălăgean: *Transylvania in the Second Half of the Thirteenth Century. The Rise of the Congregational System*. Leiden–Boston 2016. (East Central and Eastern Europe in the Middle Ages, 450–1450, vol. 37.) 249–251.

⁸ CDTrans I. 467. sz. (az oklevél vízkereszt oktaváján kelt).

Domokos és Szentkirályi Gergely comesek előtt folyt.⁹ 1308-ban (Torockói) Ehellős alvajda (1303–1314) Forróról,¹⁰ 1319-ben az alvajdai albíró Tövisről keltezte oklevelét.¹¹ (Vásári) Miklós (1319–1320) és Mihály (1322–1332) erdélyi alvajdák már Fehér megyei ispánként két szolgabíróval együtt kiadott oklevelei Sülyén, Csesztvén (1320),¹² illetve Tövisen (1322)¹³ keltek. Mihály alvajdai oklevele ugyancsak a megyében, Fahidon kelt (1330).¹⁴ Az alvajdai tisztség és Fehér megye szoros kapcsolatát az is bizonyítja, hogy a megye alispánságát 1398-ban az alvajdai jegyző, bizonyos Mátyás deák töltötte be.¹⁵

Erdély pacifikálása után, 1325-től 1329-ig a vajdai bírászkodás színhelye – amikor az nem a Torda mezőváros mellett megtartott közgyűlésen történt – a Fehér megyei Szentimre volt,¹⁶ 1329-től azonban már nem a vajda, hanem az alvajda bírászkodott ugyanitt,¹⁷ a fontosabb egyházi ünnepek oktaváján.¹⁸ Mivel e vármegye ispáni tisztjét 1320-tól a mindenkori alvajda töltötte be, ugyancsak itt állapodott meg és működött 1339–1445 között a megye ítélőszéke. Szentimre, akárcsak az alvajdai ítélőszék korábbi helyszínei (Miriszló, Gáld, Tövis, Csesztve, Fahid), a megyét É–D irányban keresztülzelő Maros völgyében fekszik, az itt haladó egykori római, a középkorban „köves út”-nak¹⁹ nevezett nagy út mentén. A helyszín kiválasztásában, akárcsak a megyei ítélőszékek esetében,²⁰ a könnyű megközelíthetőség lehetett a szempont, illetve az, hogy a Maros völgyében haladó út mentén fekvő Gyulafehérvár teljes egészében az erdélyi püspöké²¹ lett, és kevésbé az, hogy Szentimre az alvajdák birtokában levő Kecskés

⁹ CDTrans I. 479. sz. – Ugyanezen Szentkirályi Gergelyt pedig alig néhány évvel később, 1303-ban már kétségkívül Fehér vármegyei szolgabíróként említik akkori társával, Forrói Péterrel (megnevezésük immár a később általánossá váló *iudices nobilium provincialium*), akik Ehellős alvajdával együtt birtokba iktatást végeznek (CDTrans II. 31. sz.).

¹⁰ CDTrans II. 81. sz.

¹¹ Uo. 327. sz.

¹² Engel Pál: *Magyarország világi archontológiája 1301–1457*. I–II. Bp. 1996. (História Könyvtár. Kronológiák, Adattárak 5. – A továbbiakban Arch. 1301–1457) I. 11; alvajda (1319–1320): CDTrans II. 327, 376–377. sz.; ispán: uo. 349–350. sz. (a szolgabírákkal együtt Sülyén és Csesztvén kiállított oklevelek).

¹³ CDTrans II. 421–422. sz.

¹⁴ Uo. 675. sz.

¹⁵ Arch. 1301–1457. 247.

¹⁶ A vajda 14. század eleji bírászkodása Szentimrén: CDTrans II. 547, 562–563, 664, 826. sz. – A vajdák 13. század végi itteni bírászkodására idézett két oklevél – Janits [Borsa] Iván: *Az erdélyi vajdák igazságszolgáltató és oklevéladó működése 1526-ig*. Bp. 1940. (A Pázmány Péter Tudományegyetem Történelmi Szemináriumának Kiadványai 18. – A továbbiakban Janits: *Erdélyi vajdák*) 15, 67. sz. jegyz. – hamis (CDTrans I. 289. és 353. sz.).

¹⁷ Az alvajdai oklevelek ekkortól (kevés kivétellel) mind Szentimrén keltek (pl. CDTrans II. 766, 781, 826–827, 842, 862, 875, 888, 904, 909, 975, 984, 998, 1033, 1035. sz. stb.; a felsorolás nem terjed ki a tartalmi átiratból ismert, kelet hely nélküli oklevelekre). Péter alvajda egy oklevele 1339-ben és 1342-ben nem Szentimréről, hanem a szomszédos Fahidról kelt (CDTrans II. 1053. sz.; uo. III. 100. sz.), illetve ugyancsak 1339-ben Szentmártonból (uo. II. 1054. sz.). Utóbbi Szentimrével szomszédos, Igen, Krakkó és Sárd határában feküdt (Györffy György: *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza. Geographia historica Hungariae tempore stirpis Arpadianae*. I–IV. Bp. 1987–1998 [a továbbiakban Györffy: *Történeti földrajz*] II. 186), de az is lehet, hogy a kelet helyet elírták, mert az ez az oklevél csak 17. századi egyszerű másolatban maradt ránk. 1340–1342 között több alvajdai oklevél Kolozs megyei településeken kelt (CDTrans III. 5, 14–15, 18, 25–26, 40–41, 51, 96, 98. sz.). Az erdélyi alvajdák Szentimrén kívüli bírászkodásával egy későbbi tanulmányomban kívánok foglalkozni.

¹⁸ Az oktava ekkoriban a hét napjának nyolcadát jelenti, vagyis a következő héten ugyanazt a heti napot.

¹⁹ Györffy: *Történeti földrajz* II. 124.

²⁰ Csukovits Enikő: *Sedriahelyek – megyeszékhelyek a középkorban*. Történelmi Szemle XXXIX(1997). 3–4. sz. 363–386.

²¹ Györffy: *Történeti földrajz* II. 122.

vára mellett feküdt.²² Ugyanez érvényes a megyei ítélőszék későbbi helyszíneire (Szentkirály, Lapád, Enyed). Az egy-egy alkalommal említett Forró és Sülye kivételt képeznek, itt a továbbiakban nem is bocsátottak ki okleveleket.

Amennyire a kisszámú megyei oklevélből és az ugyancsak hiányosan fennmaradt alvajdai oklevelek sorozatából megítélhető, Fehér megye sedriájára általában a szentimrei alvajdai oktavális ítélőszék alkalmával került sor (mindaddig, amíg az alvajdák Fehér megyei ispánok is voltak). Mindez azt is jelentette, hogy az alvajda – vagy a bírói helyettese – jelen volt a megyei ítélőszékeken. Az alvajda szentimrei jelenléte olyankor is kimutatható, amikor a Fehér megyei oklevél csak a két szolgabíró nevében kelt.²³ A fennmaradt Fehér megyei oklevelek oktavákon keltek, és a perhalasztások is oktavákra történtek.²⁴ Azután is, hogy e két tisztség a 15. század harmincas éveiben szétvált,²⁵ Fehér megye ítélőszéke legalább 1455-ig Szentimrén maradt, 1478 előtt átköltözött Enyed környéki településekre (Lapádra, Szentkirályra), majd legkésőbb 1483-ban magára Enyedre, és ott is maradt a 16. században is.²⁶ A megyei ítélőszékeket is valamely ünnep nyolcadán tartották azután is, hogy a sedria elvált az alvajdai ítélőszéktől, sőt azután is, hogy a megyei ítélőszék is elköltözött Szentimréről.

Noha a Fehér vármegyei szolgabírák a 15. század első harmadáig itt ispáni tisztséget betöltő alvajdával együtt bocsátanak ki oklevelet, nem „az alvajdai szék rendes tagjai”;²⁷ bíráskodásuk és oklevelezésük – az alább említendő néhány kivételtől eltekintve – a vármegyei és nem az alvajdai igazságszolgáltatás része.²⁸ A Fehér megyei szolgabírák nem voltak állandó résztvevői az alvajdai ítélőszéknek. 1347-ben, amikor az alvajdai szék egy Fehér megyei ügyet tárgyalt, általánosságban megemlítik a szolgabírák jelenlétét. Ezek alatt Fehér megye szolgabírait

²² Erre a véleményre lásd Györffy: *Történeti földrajz* II. 186. és nyomában Weisz Attila: *Marosszentimréről és középkori templomáról*. Erdélyi Múzeum LX(1998). 3–4. sz. 239–251. 239.

²³ Az itt vázolt helyzethez hasonlít az, hogy a Pest megyei sedriákat az alnádor székhelyén tartották, bár a nádor nem volt Pest megye ispánja, lásd Tringli István: *Pest megye a késő középkorban. = Pest megye monográfiája*. I. kötet. Második rész. *A honfoglalástól 1686-ig*. Torma István közreműködésével szerkesztette Zsoldos Attila. Bp. 2001. 75–194 (a továbbiakban Tringli: *Pest*) 155.

²⁴ Oktávára történő perhalasztás: CDTrans IV. 533. sz. Lásd még a Fehér megyei oklevelek keltezését e tanulmány függelékében.

²⁵ 1435-ben Ispánlaki Benedek és Vessződi János Fehér megyei alispánok és a két szolgabíró a megyei oklevél kibocsátói, az alvajda nem szerepel a kibocsátók között: A Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Bp. (a továbbiakban MNL-OL), Mohács előtti gyűjtemény, Diplomatikai Levéltár (a továbbiakban DL) 12666.

²⁶ W. Kovács András: *Megyeszékhelyek a középkori Erdélyben. = Emlékkönyv Egyed Ákos születésének nyolcvanadik évfordulójára*. Szerk. Sipos Gábor, Pál Judit. Kvár 2010. 177–187. 180–182. E tanulmányom megjelenése után sikerült kézbe venni Fehér megye 1478. II. 25-i, Lapádon kelt oklevelének eredetijét, melynek olvashatatlanságát – MNL-OL, Mohács előtti gyűjtemény, Diplomatikai Fényképgyűjtemény (a továbbiakban DF) 257899 – korábban nem tette lehetővé sem a kelethely, sem a pontos dátum megállapítását. A felmerült Kapud kelethely (Lakatos Bálint: *Mezővárosi oklevelek. Települési önkormányzat és írásbeliség a késő középkori Magyarországon 1301–1526*. Bp. 1919. [Monumenta Hungariae Historica. Elenchi. Magyar Történelmi Emlékek. Adattárak]. – A továbbiakban: Lakatos: *Mezővárosi oklevelek* 452) javítandó.

²⁷ *Szolnok-Doboka vármegye monographiája*. Írták Tagányi Károly, Kádár József, Réthy László, Pokoly József. I–VII. Deésen 1901–1905. I. 275–276.

²⁸ Megyei oklevélnek esetünkben azokat tekinthetjük, amelyek 1.) az alvajda és a Fehér megyei szolgabírák, 2.) Fehér megye két szolgabírója; 3.) a Fehér megyei (al)ispán és a két szolgabíró vagy 4.) Fehér megye nemesi közösségének (*universitasának*) nevében keltek. Az alvajdai oklevelekben soha nem szerepelnek kibocsátóként a Fehér megyei szolgabírák.

kell érteni,²⁹ és nem a hét erdélyi megye szolgabíráit, mert ez utóbbiak nem az (al)vajdai ítélőszéken, hanem a vajdai közgyűlésen szoktak megjelenni.³⁰ A Fehér megyei szolgabírák nem tartózkodtak állandóan Szentimrén, valahányszor az alvajda oklevelet bocsátott itt ki. 1409-ben, amikor Dobokai János alvajda nem oktavális ítélőszék alkalmával volt Szentimrén, oklevélben utasította a minden bizonnyal jelen nem levő Fehér vármegyei szolgabírákat egy vizsgálat elvégzésére.³¹

Fehér megye működésének vannak a többtől eltérő, sajátos jegyei, amelyek az alvajda itteni ispáni tisztségével hozhatók összefüggésbe. 1320-ban Miklós erdélyi alvajda és Fehér megye szolgabírái felkérték (*petimus diligenter*) az erdélyi káptalant, hogy küldje ki tanúbizonyosságát Dózsa erdélyi vajda embere mellé, akinek Véza birtokot kellett iktatnia.³² Bár az oklevél kibocsátói között ott szerepel a két szolgabíró, itt nem a megyei, hanem a vajdai (alvajdai) hatáskör gyakorlásáról van szó, mivel a kiküldött, az vajdai és nem megyei ember;³³ efféle kérésre hiteleshelynek címezve más erdélyi megyék esetében nincs példa. Ugyanez érvényes ugyanazon kibocsátók ez ügyben kibocsátott másik oklevelére is (amellyel felkérték az erdélyi káptalant, hogy állítson ki egy oklevelet).³⁴ 1348-ban Péter alvajda és Fehér megye két szolgabírája nevében kelt az az eltiltó (*prohibitionalis*) oklevél, amely nemcsak egyszerűen írásba foglalt egy tiltakozást, amint ez más megyékben ilyenkor szokásos volt, hanem egy emberük kiküldéséről is rendelkezett, aki – a panaszt előterjesztő kanonok jelenlétében – a bepanaszoltakat a káptalan birtokának elfoglalásától eltiltotta, és minderről értesítette is a káptalant.³⁵ Ez is formailag megyei oklevél, de alvajdai intézkedésről szól, ráadásul az oklevelet csak az alvajda pecsétjével erősítették meg. A fenti esetekben Fehér megye szolgabírái nemcsak ebben a minőségükben jártak el, hanem az alvajda bírótársaiként is.³⁶

Ugyancsak inkább alvajdai, mintsem megyei hatáskört kell látnunk (Járai) Péter erdélyi alvajdának (1344–1350, 1359–1368) abban a Fehér megyei szolgabírákkal együtt kibocsátott

²⁹ Janits: *Erdélyi vajdák* 35, 31. jegyzet, az idézett forrás: CDTrans III. 418. sz.

³⁰ Janits: *Erdélyi vajdák* 43–44. Lásd még pl. *Zsigmondkori oklevéltár*. I–II/1–2 (1387–1410). Összeállította Mályusz Elemér. Bp. 1951–1958. III–VII (1411–1420). Mályusz Elemér kéziratát kiegészítette és szerkesztette Borsa Iván. Bp. 1993–2001. VIII–IX (1421–1422). Borsa Iván, C. Tóth Norbert. X (1423). C. Tóth Norbert. XI (1424). Közzéteszi: Neumann Tibor, C. Tóth Norbert. XII (1425). Közzéteszi: C. Tóth Norbert, Lakatos Bálint. XIII. (1426). Közzéteszi: C. Tóth Norbert, Mikó Gábor és Lakatos Bálint közreműködésével. XIV. (1427). Közzéteszi: C. Tóth Norbert, Mikó Gábor, Lakatos Bálint. Bp. 2003–2020. (A Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. Forráskiadványok 1, 3–4, 22, 25, 27, 32, 37, 39, 41, 43, 55, 59. – A továbbiakban ZsOkl) I. 3107. sz.

³¹ ZsOkl II/2. 7132. sz.

³² CDTrans II. 349. sz.

³³ „cum ipso Nicolao, homine Dause vaivode”, lásd *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*. I–VII. Von Franz Zimmermann, Carl Werner, Georg Müller, Michael Auner, Gustav Gündisch, Herta Gündisch, Gernot Nussbächer, Konrad G. Gündisch. I–VII. (1191–1496). Hermannstadt, Buk. 1892–1991 (a továbbiakban Ub) I. 344.

³⁴ CDTrans II. 350. sz.

³⁵ CDTrans III. 474. sz. (DL 30648).

³⁶ Ehhez némileg hasonló esettel Pest megyében is találkozunk 1322-ben. Az ispán nélküli megyében az ispán helyett az alnádor járt el bírói ügyekben, a szolgabírák az alnádor ítélőszékén segítették bírójukat Pest megyén kívüli ügyben is, mint az alnádor ítélőtársai, lásd Tringli István: *Pest és Pilis megye sajátos viszonyai a török hódítás előtt. Hasonlóságok és különbségek a középkori megyék történetében. = Megyetörténet. Egyház- és igazgatástörténeti tanulmányok a veszprémi püspökség 1009. évi adománylevele tiszteletére*. Szerk. Hermann István és Karlinszky Balázs. Veszprém 2010. (A Veszprém Megyei Levéltár kiadványai 22. – A Veszprémi Egyházmegye Múltjából 22.) 369–419. 380. Az alvajdák – akárcsak az alnádorok – ekkoriban szinte kizárólag bírói ügyekben jártak el.

oklevelében, amelyik egy udvarhelyi székelyt egy tövisi (Fehér m.) lakos leányának megölése miatt Tordán (a vajdai közgyűlésen) leteendő esküre ítélte.³⁷

Fehér vármegye szolgabíráinak egy 1408. évi oklevele szerint Bolgár Miklós egyik familiárisát, bizonyos Oldal Miklós nevűt, korábban akasztás általi halálra ítélték, és az akasztófa alá vitték.³⁸ Bár semmilyen más adatunk nincs az ügyről, megkockáztatható az is, hogy az ítéletet a két szolgabíró jelenlétében az alvajda hozta meg. A fennmaradt oklevél azonban nem ítéletlevél – ezért is állíthatta ki csak a két szolgabíró (az ispán, azaz az alvajda nélkül) –, hanem csak egy nyugta,³⁹ amelyet a felperes részére állítottak ki,⁴⁰ és magáról az ítéletről talán nem is készült oklevél. Az eset tehát nem bizonyítéka annak, hogy a Fehér megyei vagy általában az erdélyi szolgabírák az ország más részeihez képest tágabb jogkörökkel rendelkeztek volna.⁴¹ Halálos ítéletet a megye az ország más részein is hozhatott,⁴² ezért az ismert erdélyi esetek nem tekinthetők sem kivételesnek, sem megmagyarázhatatlannak. Az erdélyi megyei ítélőszékek – nem nemesek felett⁴³ – a későbbiekben is hozhattak halálos ítéletet, ezt bizonyítja Torda megye 17. századi bírósági gyakorlata is.⁴⁴

1410-ben Zsigmond király a Belső-Szolnok és Fehér⁴⁵ megyékben birtokos Somkeréki Antal Torda megyei birtokát, Gernyeszeget ért kár ügyében nem Torda megye hatóságát, hanem a vajdát, az alvajdát és Fehér megyét (a szokásos formula szerint: az ispánt vagy alispánt és a szolgabírákat) kérte fel a vizsgálat lefolytatására és elégtétel adására.⁴⁶ Nem tudjuk, hogy a vizsgálatot ki folytatta le, és ki szolgáltatott végül igazságot, de itt leginkább az alvajdára gondolhatunk, Fehér megye pedig azért kerülhetett a címzettek közé, mert az alvajda fehérvári ispánsága miatt valószínűleg főleg ott töltötte idejét. (Stibor vajda feltüntetése a címzettek között bizonyosan formalitás, mert a vajda ilyen apró-cseprő ügyekkel nem foglalkozott, és ebben az évben meg sem fordult Erdélyben.)⁴⁷

³⁷ Az ítéletben nem szerepel, de a dátumból nyilvánvaló, hogy az esküt a vajda közgyűlésén kellett letenni, vö. CDTrans IV. 217–220. sz.

³⁸ *Codex diplomaticus Sacri Romani Imperii comitum familiae Teleki de Szék. A római szent birodalmi gróf széki Teleki család oklevéltára.* Szerk. Barabás Samu. I–II. Bp. 1895 (a továbbiakban TelOkI) I. 327–328. Oldal Miklóst birtoknév nélkül említik, ezért valószínű, hogy nem nemesemberről van szó.

³⁹ Az ítélet végrehajtása, legalábbis a 14. században, még a panaszos dolga volt (Tringli István: *Jagelló-kori levelesítő jegyzék Zalából*. Levéltári Közlemények LXIX(1998). 1–2. sz. 10–15 [a továbbiakban Tringli: *Levelesítő jegyzék Zalából*] 11–12), Erdélyben ez még a 15. század elején is így volt.

⁴⁰ TelOkI I. 328.

⁴¹ Erre a véleményre lásd Mályusz Elemér: *Az erdélyi magyar társadalom a középkorban*. Bp. 1988. (Társadalom- és Művelődéstörténeti Tanulmányok 2. – a továbbiakban Mályusz: *Erdélyi társadalom*) 33.

⁴² Pest megyében például a szolgabírói szék (Tringli: *Pest* 168), Szabolcs megyében a megyei hatóság (Tringli: *Levelesítő jegyzék Zalából* 12). 1444-ben Torda megye ispánja és szolgabírája bírói illetékességük alapján halálra ítélték három embert a Bolgár László pakocsai kenézének fia által előadott panasz nyomán (TelOkI II. 15–16).

⁴³ István Tringli: *Le contee in Ungheria nel periodo degli Angiò. = L'Ungheria angioina*. A cura di Enikő Csukskovits. Roma 2013. (Bibliotheca Academiae Hungariae, Roma. Studia 3.) 139–178. 165.

⁴⁴ Dáné Veronka: „Az őnagysága széki így deliberála”. *Torda vármegye fejedelemségkori bírósági gyakorlata*. Debrecen–Kvár 2006. (Erdélyi Tudományos Füzetek 25.) 158.

⁴⁵ Iczkovits Emma: *Az erdélyi Fehér megye a középkorban*. Bp. 1939. (Település- és Népiségtörténeti Értekezések 2.) 39, 50, 54–55, 63–64.

⁴⁶ TelOkI I. 354–355 = ZsOkI II/2. 7322. sz.

⁴⁷ C. Tóth Norbert: *Zsigmond király tisztségviselőinek itineráriuma. I. (Uralkodása elejétől az 1420-as évekig)*. Századok CXXXVIII(2004). 2. sz. 465–494. 472.

A fennmaradt, csekély számú Fehér megyei oklevélből nem lehet megállapítani a teljesség igényével, hogy mely ünnepek nyolcadán ülésezett a megyei ítélőszék. A többi erdélyi megye két- vagy háromhetente tartotta ítélőszékét,⁴⁸ és feltételezhető, hogy Fehér megye nemessége is több ünnep oktávján ülésezett, mint ahányról oklevél maradt fenn. Annyi kijelenthető, hogy a nagyobb ünnepek oktávján mindenképpen tartottak ítélőszéket, mert ezek általában többször is adathozhatóak (vízkereszt, Gyertyaszentelő Boldogasszony, hamvazószerda, böjtközép, húsvét, Szt. György, pünkösd, Keresztelő Szt. János születése, Nagyboldogasszony, Kisboldogasszony, Szt. Mihály arkangyal, mindenszentek, Szt. András apostol, karácsony).⁴⁹ A többi megyében mindig a hét egy adott napján tartották az ítélőszéket. Ezt olykor áttehették a hét egy másik napjára – erre ritkán került sor –, de az új naphoz szintén ragaszkodtak, és azt évtizedekig megtartották. Mivel a fenti ünnepek egy része mozgóünnep, a Fehér megyei ítélőszéket a hét legkülönbözőbb napjain tartották.⁵⁰ Ha az ünnep nyolcada is vasárnapra esett, meglehet, hogy a bíróság nem ezen, hanem az ezt követő hétköznapon ülésezett.⁵¹ Az oktávák alatt a hetedik napot kell érteni, ez azokból a keltezésekből derül ki, amikor nemcsak az oktávát, hanem a hétnek azt a napját is megjelölték, amelyekre az oktáva esett.⁵² A 16. század második feléből azonban van arra példa, hogy az ítélőszék kezdetének az ünnep oktávját jelölték meg, az oklevél kiállítására azonban csak 10–12 nappal később került sor.⁵³

A 14. század folyamán az alvajda – a vajda helyetteseként – meglehetősen sok ünnep oktávján tartott ítélőszéket Szentimrén, de „a 14. század végén és a 15. század elején a ritkábban szereplő határnapok hátrébb szorultak és a század második évtizedétől kezdve évenként négy-szer”, mégpedig vízkereszt (január 6.), Szt. György (április 24.), Keresztelő Szt. János születése (június 24.) és Szt. Mihály arkangyal (szeptember 29.) ünnepének oktávján rendeztek nyolcados

⁴⁸ Ez legjobban annak a hosszúra nyúlt Doboka megyei pernek egymás utáni halasztásaiból látszik, amelynek oklevelei egy ítéletlevélbe foglalva – az erdélyi megyék esetében egyedülálló módon – kivétel nélkül fennmaradtak: TelOkl I. 416–423.

⁴⁹ Lásd a tanulmány végén közölt táblázatot. A 16. század végéig összegyűjtött Fehér megyei oklevelek keltezése alapján úgy tűnik, hogy e tizennégy ünnep oktávján tartottak ítélőszéket. A teljes naptári évre vetve ez azt is jelenti, hogy a megye ítélőszéke átlagban csak nagyjából négyhetente ülésezett.

⁵⁰ A megyei ítélőszéket nem lehet a hét egy adott napjára rögzíteni, ezért Enyed kapcsán felmerült, hogy az ítélőszék keltezésében szereplő oktáva nem az ünnep nyolcadik napját jelentené, hanem a hét időtartamát, a néhány keltezésben szereplő *feria quarta* okán azon belül is a szerdát (Lakatos: *Mezővárosi oklevelek* 452), de ennek a feltevésnek is ellentmond több más, más megyei oklevél keltezése. 1560-ban, pünkösöd előtti csütörtökön, a Belső-Szolnok megyei Désen a felek egy per eldöntését fogott bírág elé utalták „ez jewendew Zenth Janos napyanak thyzenewthed napyara Enyedre, mel nap lezen Feyerwarmegeyenek zek napyok”, előírva azt is, hogy a döntést „az zek elsew napyan, wag massod napyan awagh ha az zewksegh mwth[a]tthya, harmadnapyans” hozzák meg (Suky cs lt, 355. sz., lásd a függelékben). 1560-ban tehát úgy tudták, hogy Keresztelő Szt. János ünnepének quindenáján, július 8-án, egy hétfői napon fog ülésezni Fehér megye ítélőszéke.

⁵¹ C. Tóth Norbert–Lakatos Bálint–Mikó Gábor: *A pozsonyi prépost és a káptalan viszálya (1421–1425). A szentszéki bíráskodás Magyarországon – a pozsonyi káptalan szervezete és működése a XVI. század elején*. Bp. 2014. (Subsidia ad historiam medii aevi Hungariae inquirendam 3.) 89.

⁵² 1478. II. 25. (f. IV. in oct. Med. quadrag.); 1577. X. 16. (f. IV. ipso vid. d. festi b. Galli conf.).

⁵³ Az ítélőszék időpontját az oktáva szerint jelölték, de az oklevelet csak később állították ki: 1554. II. 9. (in oct. Purif. Marie); az oklevél kelte: 1554. II. 19. (f. II. p. Reminiscere); az oktáva időpontja: 1575. IV. 10. (in oct. Resur. Dom.); az oklevél kelte: 1575. IV. 22. (f. VI. a. Alberti ep. proxime preteriti); a jelzeteket lásd a függelékben közölt táblázatban). Az egyházi ünnepek oktávjai tehát csak a törvénykezés kezdetét jelentették, vagy csak valamilyen viszonyítási időpontot. A bíráskodási nyolcad kezdetére és tartamára a kúriai bíróságokon lásd Kondor Márta: *A királyi kúria bíróságaitól a kancelláriáig. A központi kormányzat és adminisztráció Zsigmond-kori történetéhez*. Századok CXXII(2008). 411–414.

bíráskodást.⁵⁴ Az alvajdai oklevelek közül általában a bírói oklevelek vannak egyházi ünnepek oktávái szerint keltezve, a hiteleshelyekhez intézett kérések, a kiegyezéseket írásba foglaló, tehát nem bírói oklevelek pedig általában – de nem kizárólagosan – más ünnepekhez viszonyítva keltezettek, még akkor is, ha a keltezés dátuma egyébként egybeesett a fenti négy ünnep oktávája közül az egyikkel.⁵⁵ Egészen kivételesen, nem csak a fentebb említett négy ünnep oktáváján, hanem – a 14. századi gyakorlat folytatásaként – böjtközép és mindenszentek⁵⁶ oktáváján is tartott az alvajda ítélőszéket Szentimrén. Egy 1417. évi alvajdai oklevél böjtközép nyolcadára történt perhasztást említ,⁵⁷ és néhány más oklevelet böjtközép nyolcadához viszonyítva kelteztek (1423,⁵⁸ 1430⁵⁹). Egyik ügy sem Fehér megyei, de valószínű, hogy egyidejűleg Fehér megye számára is ítélőszéket tartott az alvajda, mert böjtközép és mindenszentek nyolcadán megtartott megyei ítélőszékekre ismerünk példát (1406-ból, 1478-ból és 1483-ból, sőt 1563-ból is).⁶⁰

Felmerül a kérdés, hogy meddig maradt az alvajdai ítélőszék Szentimrén. Borsa Iván 1940-ben azt állapította meg, hogy az alvajdai ítélőszéket az 1430-as években már Szentimre és Torda között váltakozva tartották meg.⁶¹ Ha táblázatba foglaljuk az 1431 (az első tordai oktávális ítélőszék) és 1440 (az utolsó szentimrei oktávális ítélőszék) közötti évek időpontjait és helyszíneit, azzal szembesülünk, hogy abban látszólag semmilyen rendszer nincs. Honnan tudhatták tehát a peres felek, hogy hol is kell megjelenniük? A kereken tíz esztendő alatt legalább negyven oktávával kellene számolnunk, de több évből hiányosak az adatsoraink: 1432-ből talán elvesztek az alvajdai ítélőszéken kelt oklevelek, 1438-ban pedig a parasztfelkelés miatt valószínűleg szünetelt az alvajdai bíráskodás.⁶² 1431-ben, Szt. György oktávájának kilencedik napján szentimrei,⁶³

⁵⁴ Janits: *Erdélyi vajdák* 33–34.

⁵⁵ Pl. *A Wass család cegei levéltára*. Valentiny Antal oklevélkivonatait felhasználva bevezető tanulmányokkal és jegyzetekkel közzéteszi W. Kovács András. Kvár 2006. (Erdélyi Nemzeti Múzeum Levéltára 3. – A továbbiakban WassLt) 417. sz. és DF 253696.

⁵⁶ ZsOkl XI. 586. sz.

⁵⁷ ZsOkl VII. 455. sz. = WassLt 353. sz.

⁵⁸ ZsOkl X. 296. sz.; ZsOkl X. 321. sz. = TelOkl I. 463–464.

⁵⁹ DL 12231.

⁶⁰ Egy 1437. évi alvajdai oklevél Szt. Egyed ünnepének oktávájáról karácsony oktávájára rendelt el perhasztást. Az oklevelet hamisnak bélyegezte a korábbi kutatás, mert az oklevél eredetije nem lelhető fel, a Kemény család ekkor nem élt tagját említi, és csak gr. Kemény József (1795–1855) közléséből ismert, lásd Mályusz Elemér: *Gróf Kemény József oklevélhamisítványai*. Levéltári Közlemények LIX(1988). 197–216. 208. Megjegyzendő, hogy az oklevelet a bábolnai felkelés forrásait tartalmazó, 1991-ben megjelent kötetben találjuk, melynek közreadója nem kételkedett az oklevél hitelességében: *Az 1437–1438. évi erdélyi parasztfelkelés forrásai*. Előszóval és jegyzetekkel közzéteszi Demény Lajos. A latin okleveleket fordította Bodor András, Köllő Károly, Szabó György. Buk. 1991 (a továbbiakban Demény: *Parasztfelkelés*) 94–95, 193. A kötet munkálatait azonban még Mályusz tanulmányának megjelenése előtt lezárták, és az eredeti tervek szerint a felkelés 550. évfordulójára (1987) jelent volna meg (uo. 26), ám ezt a romániai cenzúra megakadályozta. A felsorolt okok mellett az oklevél koholt voltát bizonyítja az is, hogy a két ünnep oktáváján nem szoktak alvajdai ítélőszéket tartani, Szt. Egyed ünnepének oktáváján pedig Fehér megyei ítélőszék sem ülésezett.

⁶¹ Janits: *Erdélyi vajdák* 33, 9. jegyz., 49, 140. jegyz. (1433: DL 26882). Munkája 1940. évi megjelenésekor a Diplomatai Levéltárban a rendelkezésére álló oklevelek közül ez volt első, amely az alvajdai oktávális szék tordai működését igazolta. Csak a forrásbázis megsokszorozódása, éppenséggel a Borsa (Janits) Iván által létrehozott Diplomatai Fényképgyűjtemény tette lehetővé, hogy e folyamatot ma 1431-től kezdődően dokumentálhatjuk (lásd alább). A szentimrei ítélőszék azonban ezzel még nem költözött el végleg Tordára.

⁶² Vizaknai Miklós alvajda 1439. I. 23-i oklevele szerint az előtte folyó pert az előző Szt. György oktáváján (1438. V. 1.) kellett volna tárgyalni, de azt a parasztfelkelés miatt a korábbi alvajdák vízkereszt oktávájára (1439. I. 13.) halasztották (DL 28830. = Demény: *Parasztfelkelés* 119–122).

⁶³ WassLt 415–416. sz.

12. napján már tordai⁶⁴ kelethellyel állítottak ki alvajdai bírói okleveleket. Az nem valószínű, hogy az alvajda az egyik helyszínen elkezdte az ítélkezést, majd a perek elintézése után átment a másikra. Életszerűbbnek tűnik az a megoldás, hogy az alvajda az egyik helyszínen ítélkezett, míg albirája vagy bírói helyettese⁶⁵ – ezzel egyidejűleg – a másikon, bár az oklevelek erről nem tesznek említést. Akár így volt, akár az alvajda bíraskodott egymagában, a két helyszín egyidejű fenntartása bizonyára több kárt okozott, mint amennyi hasznot hajtott, és a viszonylag kis távolságra való tekintettel indokolatlan is volt fenntartani, ráadásul szembement azzal a már évszázados gyakorlattal, miszerint az alvajdai bíraskodás – alkalmi kivételektől eltekintve – egyetlen helyszínhez volt kötve. Ezért 1440-ben vagy nem sokkal utána a szentimrei alvajdai bíraskodást megszüntették: alvajdai okleveleket a továbbiakban egyáltalán nem bocsátottak ki Szentimrén. E szűk tíz év alatt a legkevesebb gondot ebben a vonatkozásban éppenséggel a Fehér megyei ítélőszék helyzete okozhatta, mert az alvajda bírói helyettese, már ha valóban részt vett az ítélkezésben, nyilvánvalóan a megyei bíraskodásban is helyettesíthette urát.

Az alvajdai ítélőszék négy oktávára történő korlátozódása, majd Tordára, a megszünt vajdai kongregációk helyére történő átköltözése azzal is járt, hogy a vajda alkalmi szentimrei bíraskodása nem volt elég a Fehér megyei ítélőszék rendszeres megtartására, amit pedig a megye nemessége nyilvánvalóan elvárt. Ez lehet az oka annak, hogy az alvajda megvált a Fehér megyei ispáni tisztségétől. Ezután a megye oklevelei nem az alvajda, hanem egy megyés ispán/alispán és a két szolgabíró (vagy csak a két szolgabíró) nevében keltek. Az ispánokat a vajdák ezután ugyanabból a familiárisi körből nevezték ki, mint a többi vármegye esetében.⁶⁶

Gyanúnk szerint az átköltözés azért nem volt azonnali, mert az alvajdák talán még Váraskeszi Lépes Loránd, a Fehér megyei ispáni címet utolsóként viselő erdélyi alvajda hivatalviselése (1415–1438) után is tartottak egy ideig Szentimrén megyei ítélőszéket, és ugyanott – akárcsak korábban – egyidejűleg alvajdai minőségükben is bíraskodtak.

Közel másfél száz esztendőn keresztül Szentimre elsősorban az alvajdai ítélőszék helyszíneként lehetett ismert: 1404-ben maguk a vajdák nevezték így.⁶⁷ Zsigmond király egy 1405. évi parancsát Kolozs, Doboka és Szentimre (*de Sancto Emerico*) (!) megyéknek címezte.⁶⁸ (Ez azért kerülhetett így a címzésbe, mert Fehér megye és az alvajda ítélőszéke egyaránt Szentimrén működött.) Ehhez képest a kolozsmonostori konvent egy 1454. évi oklevelében Szentimre birtok már Fehér megye ítélőszékének helyszíneként szerepel;⁶⁹ ha az alvajdai ítélkezés akár csak

⁶⁴ DL 105489.

⁶⁵ 1291: CDTrans I. 467, 479. sz.; 1319: uo. II. 327. sz.; 1340: uo. III. 4. sz.; 1383: uo. V. 753. sz. (vices gerens v. viceiudex).

⁶⁶ W. Kovács András: *Az erdélyi vármegyéik ispánjai a középkorban*. Történelmi Szemle LVI(2014). 3. sz. 407–421. 414. – A Fehér megyei ispánokat lásd: Arch. 1301–1457. I. 11–15 (az alvajdák hivatalviselésére vonatkozó adatok), 247 (Fehér m.); C. Tóth Norbert–Horváth Richárd–Neumann Tibor–Pálosfalvi Tamás–W. Kovács András: *Magyarország világi archontológiája 1458–1526. II. Megyék*. Bp. 2017. (Monumenta Hungariae Historica. Elenchi. Magyar Történelmi Emlékek. Adattárak). 400–401. – Mályusznak az 1947-ben leírt megjegyzése, miszerint „Fehér megyének [...] sem ispánja, sem alispánja nem ismeretes név szerint a középkorból. Helyzete ugyanolyan mint Pest és Pilis megyéknek. Ezeket szolgabírák, nem pedig ispánok igazgatják, mivel a király feleslegesnek találta kinevezésüket” (Mályusz: *Erdélyi társadalom* 31), nyilvánvalóan korrekcióra szorul.

⁶⁷ ZsOkl II/1. 3277. sz. – 1347-ben az alvajda a törvénykezés helyszínét említi oklevelében (CDTrans III. 471. sz.).

⁶⁸ Ub III. 367–368 = ZsOkl II/1. 4064. sz. (megparancsolta a megyéknek, hogy a kolozsváriakat őrizzék szabadságaikban).

⁶⁹ DF 277534: ad possessionem Zenthembreh vocatam, locum videlicet sedis iudicarie predicti comitatus [sc. Albensis] transmississent.

alkalomszerűen is zajlott volna még itt, a birtok kapcsán nyilvánvalóan azt emelték volna ki. Vagyis az alvajdai ítélőszék elköltözése ekkorra már lezárult.

Az alvajdai nyolcados ítélőszékek időpontjai és helyszínei 1431–1440 között				
Év	vízkereszt	Szt. György	Keresztelő Szt. János	Szt. Mihály arkangyal
1431	Szentimre ⁷⁰	Szentimre ⁷¹ Torda ⁷²	Szentimre ⁷³	Szentimre ⁷⁴
1432	?	?	?	?
1433	Torda ⁷⁵	?	?	Torda ⁷⁶
1434	Torda ⁷⁷	Szentimre ⁷⁸	?	Szentimre ⁷⁹
1435	?	Torda ⁸⁰	Torda ⁸¹	?
1436	Torda ⁸²	Torda ⁸³	Torda ⁸⁴	Torda ⁸⁵
1437	Torda ⁸⁶	Szentimre ⁸⁷	Szentimre ⁸⁸	Szentimre ⁸⁹
1438	–	–	–	–
1439	Torda ⁹⁰	Torda ⁹¹	?	?
1440	Torda ⁹²	Szentimre ⁹³	Torda ⁹⁴	?

⁷⁰ DL 27460–27461, DF 252942 (= WassLt 412. sz.), DF 253061 (= WassLt 414. sz.), DF 252943 (= WassLt 416. sz.).

⁷¹ DL 252943–252944 (= WassLt 415–416. sz.).

⁷² DL 105489.

⁷³ DF 252945 (WassLt 417. sz.). Ugyanezen a napon 1431. VII. 19-én Tordán is kiállítottak egy vizsgálati parancsot (DF 253696), de azt már nem Keresztelő Szt. János ünnepének nyolcada szerint keltezték.

⁷⁴ DF 253012–253013 (= WassLt 419. sz.), DF 252947 (= WassLt 421. sz.), DL 27136.

⁷⁵ DL 26882 (idézi Janits: *Erdélyi vajdák* 49, 140. jegyz.), DL 27640, DL 43935, DF 275254, DF 260738, DL 28817.

⁷⁶ DF 275255.

⁷⁷ DF 252949 (= WassLt 425. sz.), DL 29246.

⁷⁸ DL 28216, DF 257546 (35).

⁷⁹ DF 257570, DF 252950–252951 (= WassLt 428–429. sz.), DF 257546.

⁸⁰ DL 12698, 29780.

⁸¹ DL 28217–28218. Előtte három oklevél is Keresztelő Szt. János ünnepén kelt: DL 12728, DL 25944, DL 62811.

⁸² DL 59185.

⁸³ DL 28223, DF 275259 (= Ub IV. 602).

⁸⁴ DL 28224, DF 292187 (= Ub IV. 606–609), DL 44336.

⁸⁵ DL 28225.

⁸⁶ DL 28823, DL 37233, DF 277482 (= Beke Antal: *Az erdélyi káptalan levéltára Gyulafehérvárrt.* Bp. 1889–1892 [különnyomat a Történelmi Tár megfelelő évfolyamaiból]. – A továbbiakban ErdKLt) 274. sz. = Ub IV. 622), DL 28824, DL 28827–28828.

⁸⁷ DL 13048.

⁸⁸ DL 28228.

⁸⁹ DF 275263 (= ErdKLt 148. sz. = Ub IV. 643).

⁹⁰ DF 253328, DL 28830 (az előző év Szt. György az oktavájáról 1439. év vízkeresztjére halasztottak), DL 28827, DF 253701.

⁹¹ DL 27022.

⁹² DF 255203, DL 29077, DF 275266.

⁹³ DL 26392, DL 26422, DL 13543.

⁹⁴ DL 29786, 30417.

Miután a 15. század első harmadában Fehér vármegye ispánsága elvált az alvajdai tisztségtől, a vármegye működésében nem találunk sajátos jegyeket⁹⁵ (azonkívül, hogy az ítélszékeket továbbra is egyházi ünnepek nyolcadán tartották). Szórványos adataink szerint a 16. század végétől, majd a 17. század elejétől az ítélszék már nem oktávákon ülésezett.⁹⁶

Fehér megye ispáni tisztségét a hivatalban levő erdélyi alvajda viseli (1336–1435)	
Fehér megye szentimrei ítélszékekének kezdete (megyei oklevelek)	A szentimrei alvajdai oktávális ítélszék kezdete
1336. I. 15. (f. II. p. oct. Epiph. Dom.) CDTrans II. 875. sz. – Megj.: egy korábbi eskütétel ekkorra (I. 15-re) volt kitézve.	Nem maradt fenn alvajdai oklevél!
1339. V. 12. (f. IV. a. Penth.) CDTrans II. 1033. sz.	Nem maradt fenn alvajdai oklevél!
(Nem maradt fenn megyei oklevél)	Az alvajda 1347. VIII. 25-én (IV. d. oct. Assumpt. Marie) Szentimrén ad ki oklevelet, és ebben megjegyzi, hogy az ítélszéken ott vannak a szolgabírák (CDTrans III. 418. sz.)
Az oklevél kelte: 1348. VII. 1. (f. III. p. oct. Corp. Chr.) CDTrans III. 474. sz. [a dátum megegyezik Keresztelő Szt. János születésének oktávájával, az alvajdai ítélszék kezdetével]	Az alvajdai ítélszék kezdete: 1348. VII. 1. (oct. Nat. Ioh. bapt.) CDTrans III. 476. sz.
1357. III. 1. (oct. Cinerum) Megj.: A megyei ítélszék előtt vérdíjat fizettek meg 1357. III. 1-jén; a megye egy másik oklevele III. 5-én (V. d. oct. Cinerum) kelt, vö. CDTrans III. 891, 893. sz.	<i>Nincs</i> , de az alvajda 1357. II. 28-án (f. III. p. Invocavit) Szentimrén ad ki oklevelet (CDTrans III. 890. sz.)
1363. IX. 22. (in quind. Nat. virg.) Megj.: az eskütétel ekkor kitézött időpontja: X. 7. (II. d. oct. Mich. arch.) CDTrans IV. 211. sz.	<i>Nincs</i> , de az alvajda 1363. IX. 12-én (f. III. p. Nat. virg.) Szentimrén ad ki oklevelet (CDTrans IV. 207–208. sz.)
1363. X. 20. (f. VI. p. Luce ev.) CDTrans IV. 215. sz. (az oklevél nem bírói oklevél, hanem egy emlékeztető – memorialis – az eskü letételéről. Megj.: az eskütétel kitézött időpontja: Torda, XI. 8. (in oct. Omn. sanct.)	–
1366. IX. 22. (VIII. d. oct. Nat. virg.) CDTrans IV. 533. sz. – Megj.: perhалasztás IX. 15-ről (in oct. Nat. virg.) X. 6-ra (ad oct. Mich. arch.)	<i>Nincs</i> , de az alvajda ugyanezen a napon (in quind. Nat. virg.) Szentimrén ad ki oklevelet (CDTrans IV. 532. sz.)

⁹⁵ A magyarországi megyék működésére összefoglalóan lásd Tringli István: *Megyék a középkori Magyarországon*. = *Honoris causa. Tanulmányok Engel Pál tiszteletére*. Szerk. Neumann Tibor, Rácz György. Bp.–Piliscsaba 2009. (Társadalom- és Művelődéstörténeti Tanulmányok 40.– *Analecta Mediaevalia* 3.) 487–518.

⁹⁶ Hétfő: 1608. VIII. 4. (d. 4^a Augustii), lásd Dáné Veronka: *Tasnádi Ruber Mihály püspökről és családjáról*. Református Szemle C(2007). 4. sz. 752; 1609. IV. 13. (f. II. p. dom. Palmarum). *Az erdélyi káptalan jegyzőkönyvei 1600–1613*. Mutatókkal és jegyzetekkel regesztákban közléteszi Gálfi Emőke. Kvár 2016. (Erdélyi Történelmi Adatok VIII/2.) 194. sz. – Kedd, szerda vagy csütörtök: 1609. VIII. 5. (f. III. p. dom. Quasimodo); 1612. XII. 13. (f. V. p. Conc. Marie); 1613. III. 13. (f. IV. p. dom. Oculi); 1613. VI. 4. (f. III. p. dom. Trinitatis); 1616. III. 9. (f. IV. p. dom. Oculi) uo. 237, 397, 400, 364, 392. sz.

Fehér megye ispáni tisztségét a hivatalban levő erdélyi alvajda viseli (1336–1435)	
Fehér megye szentimrei ítélőszékének kezdete (megyei oklevelek)	A szentimrei alvajdai oktavális ítélőszék kezdete
1391. VII. 11. (f. III. a. Margarete virg. et mart.) DL 29210 és DL 67252 = Ub III. 80 = ZsOkI I. 2137. sz.	<i>Nincs</i> , de az alvajda ugyanezen a napon (VIII. d. oct. Nat. Ioh.) Szentimrén ad ki oklevelet (DF 277306)
1406. I. 13. (in oct. Epiph. Dom.) ZsOkI II/1. 4385. sz.	Az alvajdai ítélőszék kezdete: 1406. I. 13., lásd 1406. I. 24. (XII. d. oct. Epiph. Dom.) TelOkI I. 308.
1406. III. 24. (in oct. Med. quadrag.) ZsOkI II/1. 4566. sz.	–
–	1406. V. 1. (in oct. Georgii) ZsOkI II/1. 4691. sz. (az alvajdai ítélőszéken részt vesznek Fehér m. szolgabírái)
1406. VI. 6. (in oct. Penth.) ZsOkI II/1. 4792. sz.	1406. VI. 7. (II. d. oct. Penth.) ZsOkI II/1. 4799. sz.; 1406. VI. 17. (XII. d. oct. Penth.) DF 257488.
1408. I. 13. (VIII. d. Epiph. Dom.) TelOkI I. 327–328, 328–329 (csak a szolgabírák szerepelnek az intulatióban)	1408. I. 13. (in oct. Epiph. Dom.) Ub III. 445.
1435. II. 9. (in oct. Purif. Marie) DL 12666.	–
1435. VII. 1. (in oct. Nat. Ioh. bapt.) DL 12666.	1435. VII. 9. (IX. d. oct. Nat. Ioh. bapt.) DL 28217–28218.
Az erdélyi alvajdák már nem viselik a Fehér megyei ispáni tisztséget	
Az oklevél kelte/az ítélőszék időpontja	Forráshely
Szentimre [Marosszentimre]	
1451. III. 19. (III. d. oct. Cinerum)	DL 62850 = Ub V. 312
1455. VI. 12. (XII. d. oct. Penth.) Megj.: a sedriát VI. 1-jén tartották (in oct. Penth.)	DL 30830.
Lapád [Magyarlapád]	
1478. II. 25. (f. IV. in oct. Med. quadrag.)	DF 257899.
Szentkirály [Enyedszentkirály]	
1478. V. 17. (in oct. Penth.)	DL 45724 = Ub VII. 178.
1478. IX. 15. (in oct. Nat. Marie)	DF 255038.
1478. XII. 7. (in oct. Andree ap.)	DL 45760; DF 277589 = TTár 1890. 151.
[1479.] II. 9. (in oct. Purif. Marie)	DL 62911; Ub VII. 207.
Enyed [Nagyenyed]	
1483. [III. 12.?] (in oct. [Med. quadrag.?)	<i>Történelmi Tár</i> 1907. 101 = 1585. II. 15-i átiratából) Román Nemzeti Levéltár Kolozs Megyei Igazgatósága, Kolozsvár, Kemény család csombordi lt, 168. sz. [CJ-F-00008-1-168]

Fehér megye ispáni tisztségét a hivatalban levő erdélyi alvajda viseli (1336–1435)	
Fehér megye szentimrei ítélőszékének kezdete (megyei oklevelek)	A szentimrei alvajdai oktavális ítélőszék kezdete
1499. IV. 3. (f. IV. p. Resur. Dom.) Megj.: jelentés tanúkihallgatásról, nem bírói oklevél, nem oktaván kelt	DF 275366.
1510. IV. 7. (in oct. Pasce)	DF 253574 = <i>Székely oklevéltár</i> . I. Szerk. Szabó Károly. Kvár 1872. 322–323.
1511. IX. 15. (in oct. Nat. Marie virg.)	DL 62994.
1515. II. 9. (in oct. Purif. Marie)	DL 63003.
1522. (napi kelet nélküli oklevél)	DL 62262.
1525. II. 1. (in vig. Purif. Marie) (nem oktaván kelt)	DL 63036.
1536. V. 1. (in oct. Georgii mart.)	MNL-OL, Bethlen cs betleni lt, Rokon és idegen családok, 2. csomó, 11. tétel, Bolyai család 1530–1575, no. 7.
Az ítélőszék időpontja: 1554. II. 9. (in oct. Purif. Marie); az oklevél kelte: 1554. II. 19. (f. II. p. Reminiscere)	Batthyaneum-könyvtár, Gyulafehérvár, Erdélyi káptalan mlt, V/98. = ErdKlt 886. sz.
1552. II. 9. (in oct. Purif. virg.) 1556. I. 1. (in oct. Nat. Dom.) 1559. V. 1. (in oct. Georgii mart.)	Erdélyi Nemzeti Múzeum Levéltára (a A Román Nemzeti Levéltár Kolozs Megyei Igazgatósága és a Kolozsvári Egyetemi Könyvtár, valamint a Kolozsvári Akadémiai Könyvtár őrzetében – a továbbiakban ENMLt), Jósika cs magyarfenesi lt 13. sz. [CJ-F-00363-1-13-1]
1559. V. 1. (in oct. Georgii mart.)	MNL-OL, Radák cs lt
1559. V. 1. (in oct. Georgii mart.)	ENMLt, Jósika cs magyarfenesi lt [CJ-F-00363-1-13-1]
1560. VII. 8. Szent János napjának 15. napja (nem megyei oklevél adata!) 1560. X. 6. (ultimo d. celebrationis oct. Mich. arch.)	ENMLt, Suky cs lt, 355. sz. [CJ-F-00423-1-355]
1561. XII. 7. (in oct. Andree ap.)	ENMLt, Jósika cs hitb. lt, 1561. XII. 7. [CJ-F-00255-1-93]
[1561.] IX. 15. (in oct. Nat. Marie virg.) 1562. IV. 5. (in oct. Pasce)	A Román Nemzeti Levéltár Szeben Megyei Igazgatósága Nagyszebenben (a továbbiakban SzebenNLT), Szeben város és a Szász Nemzet lt, Urkunden-sorozat (a továbbiakban SzNLT, Urk.) SB-F-00001-1-U5-693
1563. XI. 8. (in oct. Omn. sanct.)	ENMLt, Jósika cs magyarfenesi lt [CJ-F-00363-1-14]
1564. VII. 1. (in oct. Ioh. bapt. [!])	Román Nemzeti Levéltár Brassó Megyei Igazgatósága (Brassó), Brassó v lt, Schnell-gyűjtemény II. 170. sz. [BV-F-00001-03-2-170]
1567. XII. 7. (in oct. Andree ap.)	ENMLt, Bánffy cs nemz. lt, Seria I., I/48. sz. [CJ-F-00320-1-1-48]

Fehér megye ispáni tisztségét a hivatalban levő erdélyi alvajda viseli (1336–1435)	
Fehér megye szentimrei ítélőszékének kezdete (megyei oklevelek)	A szentimrei alvajdai oktavális ítélőszék kezdete
1572. VI. 1. (in oct. Penth.)	SzNLt, Urk. V/818. [SB-F-00001-1-U5-818]
Az ítélőszék időpontja: 1575. IV. 10. (in oct. Resur. Dom.; az oklevél kelte: 1575. IV. 22. (f. VI. a. Alberti ep. proxime preteriti)	ENMLt, Béli cs lt [CJ-F-00324-1-124]
1577. X. 16. (f. IV. ipso videlicet die festi beati Galli confessoris [= 1577. X. 16.], instante scilicet oct. Mich. arch. [= 1577. X. 6.]	MNL-OL, Erdélyi káptalan országos lt (F3), Centuriae B. 25.
1578. I. 13. (in oct. Epiph. Dom.); 1579. V. 1. (in oct. Georgii mart.); 1579. X. 6. (in oct. Mich. arch.); 1581. I. 13. (in oct. Epiph. Dom.); 1583. V. 1. (in oct. Georgii mart.) [a perhalasztások terminusai]	SzNLt, Urk. IV/1243. [SB-F-00001-1-U4-1243]
Az ítélőszék időpontja. 1579. IX. 16. (II. d. oct. Nat. Marie virg.); az oklevél kelte: 1579. IX. 23. (f. IV. p. Mathei ap.)	SzebenNLt, márpodai ev. egyházközség lt, 11. sz. [SB-F-00007-1-1-26-11]; SzNLt, Urk. IV/1154. [SB-F-00001-1-U4-1154]
1580. II. 9. (in oct. Purif Marie)	SzNLt, Urk. V/960. [SB-F-00001-1-U5-960]
1580. II. 9. (in oct. Purif Marie) 1581. III. 8. (in oct. Medii ieunii)	SzNLt, Urk. V/979. [SB-F-00001-1-U5-979]
1581. I. 13. (in oct. Epiph. Dom.); 1581. III. 8. (oct. Medii ieunii); [1581.] V. 1. (oct. Georgii mart.); [1581.] V. 21. (oct. Penth.); [1581.] X. 6. (oct. Mich. arch.); [1581.] XII. 7. (oct. Andree ap.); 1584. II. 9. (oct. Purif. Marie) [a perhalasztások időpontjai]	SzNLt, Urk. IV/1236. [SB-F-00001-1-U4-1236]
1581. II. 9. (in oct. Purif. Marie)	ENMLt, Bánffy cs nemzetségi lt, I/84. [CJ-F-00320-1-1-84]
1582. V. 25. (f. V. in Ascens. Dom.) (csütörtök; nem oktava szerinti keltezés)	SzNLt, Urk. V/981. [SB-F-00001-1-U5-981]
1582. X. 6. (oct. Mich. arch.); 1584. II. 9. (oct. Purif. Marie); 1585. VI. 6. (oct. Penth.) [a perhalasztások időpontjai]	SzNLt, Urk. IV/1262. [SB-F-00001-1-U4-1262]
1583. I. 13. (in oct. Epiph. Dom.)	ENMLt, Kemény cs csombordi lt [CJ-F-00008-1-148a]
1583. V. 26. (in oct. Penth.)	ENMLt, Béli cs lt [CJ-F-00324-1-170]
1585. XII. 7. (in oct. Andree ap.)	SzNLt, Urk. IV/1265. [SB-F-00001-1-U4-1265]
1588. VI. 2. (in oct. Penth.)	SzNLt, Urk. V/1034. [SB-F-00001-1-U5-1034]
1595. III. 17. (f. II. p. Gregorii pape) (hétfő; nem oktava szerinti keltezés)	SzebenNLt, Brukenthal-gyűjtemény, RS 1-10, 318. sz. [SB-F-00063-40-318]
1597. IV. 29. (in oct. Resur. Dom.)	ENMLt, Bornemissza cs lt, 24/43.
1597. IV. 13. (in oct. Resur. Dom.); 1597. VI. 25. (f. IV. p. Nat. Ioh. bapt.) (szerda; nem oktava szerinti keltezés)	ENMLt, Jósika cs hitb. lt, 412. sz. [CJ-F-00255-1-412]

Fehér megye ispáni tisztségét a hivatalban levő erdélyi alvajda viseli (1336–1435)	
Fehér megye szentimrei ítélőszékének kezdete (megyei oklevelek)	A szentimrei alvajdai oktavális ítélőszék kezdete
1598. VI. 1. (f. II. p. dom. secundam p. Trinit. hoc est prima die Junii) (hétfő; nem oktava szerinti keltezés)	SzNLt, Urk. IV/1441. [SB-F-00001-1-U4-1441]
1598. VI. 29. (f. II. in Petri et Pauli ap.) (hétfő; nem oktava szerinti keltezés)	SzNLt, Urk. IV/1463. [SB-F-00001-1-U4-1463]
1598. XII. 7. (in oct. Andree ap.)	SzNLt, Urk. V/1. [SB-F-00001-1-U5-1078-1]

The Judicial Activity of Transylvanian Vice-Voivodes in Sântimbru/Szentimre as Counts (*Comites*) of Alba/Fehér County

Keywords: Transylvania, vice-voivodes, judicial activity, county court, Alba/Fehér county

From the beginning of the 14th century until the first third of the 15th century, the Transylvanian vice-voivodes, as deputies of the voivodes of Transylvania, performed judicial activity in Szentimre (Romanian: Sântimbru) on the octave (i.e. the eighth day) of the most important religious holidays. In this capacity, their judgments were part of the voivodal justice system. During the same period, the vice-voivodes also held the office of count (*comes*, Hungarian: *ispán*) of Fehér (Rom.: Alba) County and, along with the two noble magistrates (*iudices nobilium*, Hung.: *szolgabíró*) of the county, held a county court (*sedes iudiciaria*, i.e. *sedria*) for the nobility of the respective county, similarly on the eighth day of ecclesiastical feasts. The vice-voivodal and the county court were certainly held at the same time, and the charters issued by the vice-voivodes in their capacity as *ispán* of Alba County sometimes included measures falling under vice-voivodal jurisdiction. Between 1431 and 1440, the vice-voivode's court was held alternately in Szentimre and Torda (Rom.: Turda), but after 1440, the first locality was abandoned as a site of vice-voivodal judicial activity. Since vice-voivodes no longer judged in this locality, they also ceased to be the counts of Fehér County (from that time onwards, the voivode appointed an *ispán* to head the county). Nevertheless, the *sedes iudiciaria* of Fehér County continued to hold their sessions on the eighth day of religious holidays, unlike the courts of justice of the other Transylvanian counties, which met every two or three weeks, on the same day of the week.